

Nebuněčné organismy-Virusy a viroidy

LATINSKY VIRUS = JED, TOXIN

Znaky nebuněčných organismů:

Nebuněčné částice, jejichž struktura je minimalizována na molekulu genetické informace a bílkovinný obal (nemusí být).

Virusy jsou závislé na hostitelské buňce, která zabezpečuje množení virusu.

Virusy jsou vnitrobuněční parazité, jejichž existence je na hostitelské buňce zcela závislá.

Jednotlivá částice, schopná infekce buňky = virion.

Virion se skládá z nukleové kyseliny (DNA, RNA) a bílkovinného obalu = kapsid.

Celý komplex = nukleokapsid.

Řada virusů má ještě vnější obal tvořený cytoplazmatickou membránou hostitelské buňky, ze které se uvolňuje.

Virion:

Nukleová kyselina: nese veškeré geny virusu (3 až stovky genů)

může být 1nebo 2-vláknová

DNA – lineární nebo kruhová

RNA – lineární

Kapsida – je složena z bílkovin „kapsomerů“

u bakteriofágů je ještě součástí částice bičík a bičíková vlákna

Viroid:

Parazit rostlin – RNA molekula bez kapsidu, 200 – 400 nukleotidů

Rozmnožování virusů:

Virusy využívají enzymatický aparát buňky k množení, samy o sobě se nejsou mimo buňku schopny množit.

Virusy využívají látky v buňce obsažené, způsobují její smrt.

Virusy setrvávají v buňkách v různé formě:

aktivní

pasivní (perzistentí)

virogení – zabudovaný do nukleové kyseliny buňky provirus

Napadení virusem:

Napadení způsobuje rozpad buňky (buněčná lyze).

Napadení buňce neškodí – latentní infekce.

Napadení způsobují změnu nukleové kyseliny buňky – transformace – vedou k přeměně na nádorovou buňku.

Virusy bývají specifické – napadají jen určité buňky.

Fáze rozmnožování virusů:

1. vazba virionu na povrch buňky
2. penetrace do buňky
3. uvolnění nukleové kyseliny z kapsidu
4. replikace virusové nukleové kyseliny
5. syntéza virusových bílkovin
6. zrání virionu
7. uvolnění virionu z buňky

- **viriony eukaryot** pronikají do buňky celé.

- **viriony bakterií-bakteriofágy**, nechávají na povrchu buňky kapsid a do buňky vpustí jen nukleovou kyselinu.

- **některé viriony** se do buňky dostávají pinocytózou.

DNA virusy:

Zdvojování molekuly DNA (namnožení nukleové kyseliny)

Syntéza bílkovin:

Replikace DNA (zdvojení) - začlenění do chromosomu buňky

Transkripce = přepis molekuly DNA do molekuly mRNA

Translace = překlad – na ribozomech se dále tvoří bílkoviny virusu

RNA virusy:

Replikace RNA a následná *translace*

Traskripce z RNA do DNA (začlenění do genomu buňky) a následný přepis do mRNA a syntéza bílkovin

Tvorba bílkovin, kompletace a zrání virionu:

K syntéze virusových bílkovin dochází v jádře nebo na ribozomech hostitelské buňky.

Nukleová kyselina se vytváří *replikací matrice* (vlákna DNA nebo RNA).

Kompletace virionu:

Jednoduché viriony se samovolně spojují v celek (nukleová kyselina + kapsomery).

Složitější se kompletují díky pomocným bílkovinám (syntéza probíhá dle virusových genů)

(pozn. – obalené virusy získávají membránu při průchodu buňkou ven).

Uvolnění virusů z buňky může způsobit její lyzi (rozpad), nebo nemusí, a buňka dál produkuje virusy podle virusové gen. informace zabudované v DNA hostitelské buňky.

Provirusy se nemusí projevit i po několik generací, spouští je určitý impulz (chemický, fyzikální).

Onkogenní virusy vyvolávají nádorovou transformaci buňky.

Klasifikace virusů:

Virusy prokaryot

bakteriofágy

cyanofágy

Virusy eukaryot

rostlinné virusy

mykovirusy (virusy hub)

živočišné virusy

Podle morfologie se virusy dělí na: a) RNA a DNA

b) obalené a neobalené

Bakteriální virusy**Bakteriofág:**

- T4: skládá se z hlavičky, bičíku a bičíkových vláken
- Hlavička se skládá z nukleové kyseliny a kapsidu
- Vnější vlákna bičíku jsou stažitelná, vnitřní jsou ve formě trubičky (nekontraktilní)
- Provedení bakteriofága je různé – bez bičíku, bez hlavičky a bičíku (vláknité)

Množení a tvorba bakteriofága:

Virulentní bakteriofágové způsobují lyzi buňky (po silném pomnožení)

Mírní bakteriofágové nemusí buňku zlyzovat a přetrvávají v ní ve formě profága

Infekce bakteriální buňky:

Absorbce bakteriofága na povrch buňky

Proniknutí nukleové kyseliny do nitra buňky a její zdvojení

Kapsid zůstává vně buňky

DNA se přepisuje do mRNA a dochází na ribozomech k translaci a tvorbě bílkovin

Sestavení hlavičky, bičíku a buněčných vláken

Průchod DNA trubičkou do hlavičky

Lyze buňky

Rostlinné virusy:

Viroidy mají většinou jednořetězcovou molekulu RNA

Jedna skupina má dvouřetězcovou DNA (virus mozaiky kvěťáku)

Přenos – hmyzem, hlísty, houbami

Nejčastější onemocnění – mozaiky (tabáku, okurky, tulipánu)

Živočišné virusy:

Šíří se vzduchem, vodou, potravinami, hmyzem, kontaktem s kůží nemocného, krví a dalšími tělními tekutinami

Dělí se do mnoha skupin, morfologicky na DNA a RNA virusy, obalené a neobalené virusy

Dělení virusů je založeno na jejich molekulové hmotnosti, tvaru, způsobu přenosu, hostiteli, přenašeči

Neobalené DNA virusy:

Jednořetězcová DNA – latentní infekce, nádorová transformace

Dvouřetězcová DNA – virus bradavic, nádory

infekce dýchací soustavy ptáků a savců

virusy hmyzu

Obalené DNA virusy:

Virus **oparu** (dvojité membrána, dvouřetězcová DNA)

- Vniká do organismu sliznicí ústní dutiny, spojivkou, kůží
- Způsobuje zánět ústní dutiny, puchýřky v místě vstupu
- Projevuje se při horečkách, vlivem slunečního záření, při stresu a hormonálních výkyvech

Infekční mononukleóza

- „Nemoc z líbání“
- Dva týdny po infekci se nemoc projevuje horečkami, angínou a zduřením uzlin
- Poškozuje játra, je nutná zhruba půlroční dieta

Myxomatóza

- Onemocnění králíků
- Zánět spojivek, hnisavý výtok z očí, úhyn králíků

Neobalené RNA virusy:

Jednořetězcová i dvouřetězcová RNA

Rýma člověka

- Inkubační doba 2 -3 dny, virus se množí v nosohltanu, způsobuje rozpad sliznice – hleny atd.

Dětská obrna

- Postihuje nervový systém
- Inkubační doba je 4 – 32 dní, způsobuje obrnou nohou
- Rozšiřuje se stolicí, postihuje zejména děti

Slintavka

Rýma koní

Průjmová onemocnění

Obalené RNA virusy:

Chřipka:

- Prudké onemocnění horních cest dýchacích, přenos kapénkami
- Vyskytuje se zejména v zimě
- Různé varianty – španělská, azijská, Hong Kong, ruská
- 8 krátkých segmentů RNA – části se mohou měnit, tzn. je **variabilní**
- Kachny a mořští rackové jsou velmi častými hostiteli

Zarděnky:

- Dostává se do těla nosohltanem (kapénkami)
- Zduření uzlin, horečky, vyrážka

Spalničky:

- Šíří se kapénkami
- Horečnaté onemocnění, zánět spojivek, rýma, suchý kašel, vyrážka na kůži

Příušnice:

- Zduření příušních a jiných žláz, horečky, přenos kapénkami

Vzteklina:

- Zdrojem nákazy – pes, kočka, liška

Neštovice:

- Přenos kapénkami, prachem
- Inkubace 12 dní

Encefalitida:

- Zánět CNS (mozek a mícha)
- Přenos klíštětem (samice sají krev !!, samci ne)

Virusová hepatitida:

- Zánět jater
- Únava, nechutenství, horečka, zvracení, bolest v kloubech – příznaky se podobají chřipce
- Inkubační doba je jeden měsíc, žloutenka se ale nemusí vždy projevit
- Přenos – výkaly (nemoc špinavých rukou), potravinami, injekčními stříkačkami

Typ A:

RNA virus – zdrojem fekálie, nákaza špatnou hygienou

Typ B:

DNA virus – přenos také pohlavním stykem, zdrojem jsou tělní tekutiny

Typ C:

RNA virus – fekáliemi, krví

Doporučená studijní literatura:

Buněčná a molekulární biologie, Berger, J., nakl.:Tobiáš 1996;

Základy buněčné biologie, Albers a kol., nakl.: Espero publishing 2005;

Přehled biologie, *Rosypal S. a kol.*, nakl.: Scientia 2003;

Biologie pro gymnázia, Jelínek; nakl.: Olomouc 2007;

Biologie v kostce I.-III., Hančová; nakl.:Fragment 2008;